Scholarly Research Journal for Interdisciplinary Studies,
Online ISSN 2278-8808, SJIF 2018 = 6.371, www.srjis.com
PEER REVIEWED JOURNAL, JULY-AUG, 2018, VOL- 6/46

'Jh Jh Jh ije g̃l Inx# QYkkth ckck'

नांदेड जिल्ह्यातील आंध आदिवासी शेतकÚयांच्या शैक्षणिक व सामाजिक स्थितीचा अभ्यास-

Jh-fouk;d ekj¨rh okxrdj[1] **&** I¨ukth ,l- irx[2]] **Ph. D.**
I|'k¨/kd fo|kFkÊ] foÒkx Áe|[k] cfgtÊ Lekjd egkfo|kYk;] oleruxj] ft-fgx¨Ykh-
सहयोगी प्राध्यापक व अर्थशास्त्र] foÒkx Áe|[k] cfgtÊ Lekjd egkfo|kYk;] oleruxj] ft-fgx¨Ykh-

Scholarly Research Journal's is licensed Based on a work at *www.srjis.com*

ÁLrkouk %&

आजच्या विज्ञान युगामध्ये भारत देश हा विकसनशीलतेकडून विकसीत होण्यासाठी tYkn xrhus ekxØe djhr vkg- ijrq vkt t¨ lekt txYkke/;s nÚ;k] [k¨Ú;kr vkiY¨ thou fuokg djhr vkg] r¨ Eg.kts vktpk vkfnokIh lekt vkg- vk/kfud ;xke/;sl|/nk आपल्याला त्यांची संस्कृती, आर्थिक व राजकीय आणि सामाजिकदृष्ट्या अनेक गोष्टीच्या ckcrhr vifjfpri.¨ vki.kkl vk<Gu ;rkr- तसेच शेती, उद्योगधंदे शिक्षण इत्यादी ckcrhr dkgh lektkpk fodkl >kY¨Ykk vki.kkl vk<Gu ;sr¨- ijrq vkfnokIh lekt vktgh vkiY;k e;kZnhr xjtke/;s thou txr vlrkuk vk<Gu ;sr vkg- vktP;k आधुनिक युगामध्येसुध्दा सभ्यता अनेक गोष्टींपासून वंचित आहे म्हणून ह्या समाजाकडे दुर्लक्ष d:u pkY.kkj ukgh-

आपल्या देशामध्ये अनेक जमाती (आदिवासी) वास्तव्य करीत असY;kps vk<Gu ;sr- rIsp R;kP;k ckcrhr vki.kkl fodkIkP;k voLFkkpk fopkj djrk vusd ckcrhr fÒérk vki.kkl vk<Gu ;sr vkg- ,o<k fopkj d#uI|/nk pkYk.kkj ukgh- Áke|[;kus fofo/k जमाती, भाषा, आर्थिक, सामाजिक, राजकीय किंवा धार्मिकदृष्ट्या व अनेक बाबतीत भिन्नता fnIu ;sr] Eg.kqu brj lektkph rqYkuk djrk vkfnokIh lektkph fodkIkP;k ckcrhr [kqip fÒérk vk<Gu ;sr vIY;keqGs gÓk ¼vk/k½ vkfnokIh tekrhdMs ¼lektkdMs½ Yk{; n<.;kIkBh vfuok;Z rk okVrs-

vk/k tekrhpk vFkZ o bfrgkl %&

vk/k हे दख्खन प्रदेशातील सुरुवातीचे सुlLÑr Yk¨d [kkIdMu x¨nkojh unhP;k lÒ¨orkYkps ts dh] fl/kq ¼bMl½ [k¨Ú;krhYk l/kkjhr Yk¨dkIkj[¨ v¨G[kY;k tkrkr- gÓk जमातीचा इतिहास हा कमीतकमी सिंधु संस्कृतीच्या काळापासून (5000) वर्षापासुनचा आहे- आंध हे सिंधु (इंड्स) लिपीचे एक महत्त्वाचे वैशिष्ट्य म्हणूu v¨G[kY¨ xsY¨ vkg- R;ke/;s

c¨/kfpUg gs bxzth ;s ‘U’ dfiVYk v{kjklkj[¨ vlu frP;k ‘U’ojP;k Òkxkoj lekt ‘ U’ us lekIr g¨.kkjs vkgs- R;kpk vFkZ jgk.¨ ¼fuokl½ fdaok ;s.¨] vl.¨ vlk vkgs- vkf/kkps nslj c¨/kfpUg mYkVs bxzth ;s ‘∩’ v{kjklkj[¨ vlu T;kP;k पाठीमागे एक रेषा व e/;Òkxh fpUg ‘X’ fdaok ‘ ’ fdaok ‘ ’ vkgs- T;kpk vFkZ uj¨ Eg.kts ekuo vlk vkgs-

आंध या शब्दाचा अर्थ ‘;s.¨’ Çdok ‘;k’ vlk g¨rk- ही जमात महाराष्ट्राचा विचार djrk iSuxaxsP;k [k¨Ú;kr vk<Gu ;sr vkf.k vk/kz प्रदेशाचा विचार गोदावरी unhP;k ikoldMhYk Òkx e¨BÓk Áek.kkr gh tekr vk<Gu ;sr-

भारताला स्वातंत्र्य मिळवून 73वर्षे पूर्ण झाली आहे(तरी आपला भारत देश पूर्ण साक्षर >kY¨Ykk vk<Gu ;sr ukgh-

rjh आपल्या देशामध्ये शिक्षणाची प्रगती मोठ्या प्रमाणात आढळून येत नाही- rjh आपल्या देशामध्ये शिक्षणाची प्रगती मोठ्या प्रमाणात आढळून येत आहे- ijarq d¨.kR;kgh ekxkslY¨Y;k lektkph Áxrh lk/kkj.kk 0gkok;kph vlsYk rj R;klkBh ÁR;{k R;k lektkr शिक्षणाचा प्रसार झाला पाहिजे- gk vxnh lkekU; fl/nkar vkgs- vktP;k ifjfLFkrhrlq/nk आदिवासी समाजामध्ये शिक्षणाची प्रगती [kÚ;k vFkkZus vk<Gu ;sr ukgh-

lu 2011 P;k tux.kuuqlkj Òkjrkph Yk¨dla[;k 121 d¨Vh ,o<h vkgs vkf.k महाराष्ट्र राज्याची 11-23 d¨Vh ,o<h vkgs- rlsp Òkjrke/;s vkfnoklh lektkph Yk¨dla[;k 9-35% ,o<h vkgs- भारताच्या 2001 च्या जनगणनेनुसार देशामध्ये साक्षरतेचे प्रमाण 68-84% ,o<s g¨rs vkf.k 2011P;k vkdMsokjhuqlkj lk{kjrsps Áek.k 74-04% ,o<s vkgs- महाराष्ट्र jkT;kpk fopkj djrk lk{kjrsps Áek.k 82-3% ,o<Ók e¨BÓk Áek.kkr vkgs- ukansM ftYgÓkps lk{kjrsps Áek.k 74-94% ,o<s vkgs-

आपल्या महाराष्ट्रामध्ये आदिवासी समाजाचे सह्याद्रीच्या रांगा, सातपुडा आणि गोदावरी unhP;k ikoldMhYk Òkxke/;s e¨BÓk Áek.kkr vk<Gu ;srs vkgs- vk/k vkfnoklh tekr Ákeq[;kus egkjk"Vª jkT;kpk fopkj djrk iSuxaxk unhP;k [k¨Ú;kr e¨BÓk Áek.kkr vk<Gu ;srs vkf.k brj jkT;ke/;s fopkj djrk x¨nkojh unhP;k ikoldMhYk Òkxkr e¨BÓk Áek.kkr ;k tekrÈps okLr0; vk<Gu ;sr-

ukansM ftYgÓkpk fopkj djrk vk/k ¼vkfnoklh½ tekr e¨BÓk Áek.kkr ekgqj o fduoV gÓk rkYkD;kr vk<Gu ;srs o Ò¨dj] gnxko] fgek;ruxj vkf.k v/kkZiqj gÓk rkYkD;kr vR;Yi Áek.k vk<Gu ;sr- d¨.kR;kgh lektkpk lk{kj ,o<kp fopkj d#u

चालणार नाही तर त्या समाजाची शैक्षणिक प्रगती इतर समाजासारखी झाली पाहिजे, ही dkGkph vR;ar xjt vkgs-

संशोधन विषयाची निवड %&

स्वातंत्र्यपूर्व आणि स्वातंत्र्य नंतर देशातीYk lkekU; turspk thoueku mapko.;klkBh ब्रिटीश व भारत सरकारने अनेक धोरणे राबविण्यात आली- ijarq [kÚ;k vFkkZus Lokra«;¨Ùkj dkGkr 1951 iklqu vkfFkZd fodkl lk/k.;klkBh Òkjrkr fu;¨tuc/n fodkl dk;ZØekYkk lq#okr >kYkh vkgs- पंचवार्षिक नियोजनाच्या माध्यमातून शैक्षणिक, वैज्ञानिक, शेतीविषयक, v©|¨xhdj.k l/;kP;k fLFkrhpk fopkj djrk tkxfrdhdj.kkP;k Áxrhesgs lkekftd o vkfFkZd lajpusr ifjorZu g¨r vkgs- gs vki.kkl ukdkjrk ;sr.kkj ukgh- ijarq ;k l/;kP;k ÁfØ;spk fdaok ifjfLFkrhpk fopkj djrk Òkjrh; lektkrhYk vusd ?kVdkapk fodkl >kY;kpk vk<Gu ;sr vkgs- ijarq gÓkp 0;oLF¨rhYk ,d egÙokpk lekt ?kVd Eg.ktsp vkfn/k vkfnoklh lekt mis{khr o nqYk{khr jkfgYkk vkgs- अशा या उपेक्षीत, काहीशा अलिप्त आणि विकास प्रक्रियेपासून दूर असलेल्या आदिवासी समाजाचे सामाजिक, राजकीय, शैक्षणिक, कृषी, व्यवसायिक व आर्थिक अध्ययन करणाच्या दृष्टीने नांदेड जिल्ह्यातील आंध आदिवासी शेतकऱ्यांच्या शैक्षणिक व सामाजिक परिस्थिती ह्या विषयाची निवड करण्यात आली आहे-

संशोधनाची उद्दिष्ट्ये %&

प्रस्तुत संशोधनासाठी लेखनासाठी पुढील उद्दिष्ट्ये विचारात घेण्यात आली आहे-

1½ ukansM जिल्ह्यातील आंध (आदिवासी) शेतकÚ;kP;k lkekftd ifjfLFkrhpk vH;kl dj.¨-

2½ नांदेड जिल्ह्यातील आंध (आदिवासी) शेतकऱ्यांच्या शैक्षणिक स्थितीचा आढावा करणे-

la'k¨/ku i/nrh %&

प्रस्तुत शोध निबंधासाठी प्राथमिक व दु¸;e lk/kulkexzh ekfgrh L«k¨rkpk lanÒZxzFk Eg.kqu mi;¨xkr dj.;kr vkYkk vkgs- त्यामध्ये विविध पुस्तके संशोधन पत्रिका, इंटरनेट ¼xqxYk½ oÙki«¨ bR;knhpk vk/kkj ?¨.;kr vkYkk vkgs-

e;kZnk ¼vH;klkP;k e;kZnk½ %&

नांदेड जिल्ह्यातील आंध आदिवासी शेतकऱ्यांच्या शैक्षणिक व सामाजिक स्थितीचा अभ्यास ह्या शोध निबंधात dj.;kr vkY¨Ykk vkgs-

नांदेड जिल्ह्यातील आंध आदिवासी शेतकरी समाज हा शैक्षणिक व सामाजिकदृष्ट्या ekxklY¨Ykk vkgs- rlsp gÓk tekrhचे समाजामध्ये शिक्षणाचे प्रमाण कमी असल्यामुळे तसेच नोकरी व्यवसायासाठी आवश्यक असलेले व्यावसायिक शिक्षणाचे प्रमाण खुपच कमी आहे-

räk Ø-1 %&

&% आधारभूत आंध आदिवासी शेतकऱ्यांची शैक्षणिक स्थिती %&

v-Ø-	तपशिल	dVqac l[;k	Áek.k %
1	vf'k{kh r	166	66-4
2	lkroh	30	12-0
3	ngkoh	42	16-8
4	ckjkoh	08	3-2
5	inoh	04	1-6
	,dq.k	250	100

नांदेड जिल्ह्यातील आंध आदिवासी शेतकरी dVqackrhYk 250 dVqckP;k ueqUk पाहणीमध्ये 166 शेतकरी म्हणजेच 66-4% Áek.k vk<Gwu vkY¨ vkg- rlsp ngkoh Ik;Zar 42 शेतकरी म्हणजे 16-8% प्रमाणात आढळून येते आणि पदवी पर्यंत शिक्षण घेणाऱ्यांचे प्रमाण 1-6% ,o<s vk<Gwu ;sr-

वरील तक्तावरुन असा निष्कर्ष निघतो की, अशिक्षीत शेतकऱ्यांचे प्रमाण खुप जास्त vkgs vkf.k inoh Ik;Zar ?¨.kkÚ;kps Qkjp vR;Yi vkg- R;klkBh gÓk vk/k vkfnokl h शेतकऱ्यांचे प्रमाण वाढविण्यासाठी आणखी प्रयत्न करावे लागते आणि शेतकरी सुशिक्षीत vlY;kus Áxrh pkxYkh g¨r- शेतीचे vk/kqfudीकरण स्विकारण्यासाठी शेrh vk/kqfud i/nrhus dj.;klkBh pkxYkh enr g¨r-

räk %& 2

&% आधारभूत आंध आदिवासी शेतकऱ्याचे करमणूकीची साधने %&

v-Ø-	तपशिल	dVqac l[;k	Áek.k %
1	Òtu fdrZu	53	21-2
2	Òtu vkf.k nwMk.k	27	10-8
3	nwMk.¨	169	67-6
4	fofo/k [¨G	1	0-4
	,dq.k	250	100

räk Ø-2 uqlkj vls fnlqu ;sr dh] ukanM ftYgÓkrhYk 250 ueqUk vkfnokl h dVqackisdh ¼169½ 67-6% vkfnokl h nwMk.¨ dje.kqdhph lk/kus ekurkr- rlsp Òtu] fdrZu gÓkps dje.kqdhps lk/ku eku.kkjs R;kps Áek.k ¼53½ 21-2% ,o<s vk<Gwu ;sr- rlsp Òtu vkf.k fdrZu gh n¨u lk/kus eku.kkjs Áek.¨ 10-8% ,o<s vkg- ह्यावरुन असा निष्कर्ष निघतो की, nwMk.¨.;kps Áek.k tkLr ekurkr- Òtu vkf.k fdrZu Áek.k deh vk<Gwu ;sr- rlsp brj करमणूकीचे साधने अत्यंत अल्प प्रमाण आढळून येते म्हणून आंध आदिवासी शेतकऱ्यांचे इतर dje.kqdhP;k lk/kukadMs ÁÒkfor dj.;klkBh dkGkph xjt okVr-

Copyright © 2017, Scholarly Research Journal for Interdisciplinary Studies

निष्कर्ष %&

1½ **नांदेड जिल्ह्यातील आंध आदिवासी शेतकऱ्यांचे** vशिा{krkpa Áek.k 66-4% ,o<s tkLr vkgs-

2½ **आंध आदिवासी शेतकऱ्यांचे करमणूकीचे साधन हे पारंपारिक पध्दतीचा पगडा जास्त** vlY;kpk e¨BÓk Áek.kkr vk<Gu ;sr¨-

mik;;¨tuk %&

आंध आदिवासी शेतकऱ्यांमध्ये शिक्षणाचे प्रमाण विचारात घेता त्यांच्यात शिक्षणाचा Álkj g¨.;klkBh Á¨Rlkgukred ;¨tuk vk[k.k gs egRokps vkgs-

lanÒxzFk %&

डॉ-eq tq xqlrk %& "tu tkfr;¨dk lkekftd&vkfFkd mRFkku" प्रकाशन – अर्जुन पब्लिशिंग हाÅl 4831/24 ÁYgkn LVªhV] valkjh j¨M] nkfjæÓxat] ubZ fnYYkh & 110002-

डॉ-lqtho egktu %& "Òkjr ea tutkrh; lekt" (Tribal society in India) प्रकाशन– अर्जुन पब्लिशिंग gkÅl 4831/24 ÁYgkn LVªhV] valkjh j¨M] nkfjæÓxat] ubZ fnYYkh & 110002-

डॉ-Kkkouk iYYkh lR;ukjk;.k %& ,e-,- ¼bfrgkl½] ,e-,- (इंग्लिश)

ih-,p-Mh- ¼bfrgkl½] inÓoÙkj infodk- oLrq lxzgkYk; o lk;Vu- Áeq[k] vkfnokl h lxzgkYk; rsYkaxkuk ljdkj] gæjkckn-

ÒkMkjdj iq-Yk- (1976), सामाजिक संशोधन पध्दती महाराष्ट्र विद्यापीठ, ग्रंथ निर्मिती मंडळ, नागपूर-

डॉ-x¨foan गारे :– आदिवासीचे शिक्षण,

प्रकाशन – सांकेत बाबा भांड, सांकेत प्रकाशन प्रा-fYk-]

115] e-गांधीनगर, स्टेशनरोड, औरंगाबाद, – 431005-

डॉ-xkjs x¨foan ¼2001½] "iquxZk unhP;k [k¨;krhYk vk/k vkfnoklh" Jh fo|k Ákaशन, पुणे-

Lkjdkj ,l-] feJk ,l-] n;kG ,p-]

ukFk डी (2006) शेड्युल, टाईम्स ऑफ इंडीया, डेव्हलपमेंट डिप्रीव्हेशन, इन्स्टीट्युट ॲण्ड ह्युमन डेव्हलपमेंट, U;w fnYYkh-

www.maharashtra.gov.in